

УДК 378.011.3 – 051 : 6.071.2

Михалюк А. М.

ЗНАЧУЩІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ФОРТЕПІАННОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Стаття присвячена актуальній проблемі формування виконавської культури в музично-інструментальній підготовці майбутніх учителів музики. Розкривається зміст виконавської культури майбутніх учителів музики та подається структурна характеристика означеного феномену. Висвітлюються особливості українського фортепіанного мистецтва як культурно-історичного явища, сутність якого виражається в періодизації становлення і розвитку фортепіанного мистецтва в Україні, відображається в інтерпретаційно-виконавських засадах вітчизняної фортепіанної школи, віддзеркалюється в освітньо-виховних принципах навчання гри на фортепіано на засадах української музично-освітньої практики. Обґрунтовано важливість українського фортепіанного мистецтва в процесі формування виконавської культури майбутніх учителів музики.

Ключові слова: культура, виконавська культура, майбутні вчителі музики, мистецтво, українське фортепіанне мистецтво.

Проблема реалізації виховного, розвивального впливу українського мистецтва на процеси становлення творчої особистості й неординарної індивідуальності є однією із фундаментальних в педагогічній теорії та практиці. В галуззі музично-педагогічної освіти особливої актуальності набувають питання розкриття навчально-виховного потенціалу українського музичного мистецтва, з одного боку, та його використання в процесі становлення професійно й духовно розвиненої особистості вчителя музики, з іншого. Висловленні позиції екстраполюються на процес музично-інструментальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів, в результаті опанування яким у студентів повинен сформуватися високий рівень виконавської культури.

Аналіз сучасних науково-педагогічних досліджень (О. Андрейко, Л. Гусейнова, Н. Згурська) свідчить про зростання уваги вчених до проблеми формування виконавської культури студентів. Водночас існує чимало досліджень, які безпосередньо чи опосередковано розкривають феномен українського фортепіанного мистецтва з позиції мистецтвознавства (Ж. Дедусенко, Н. Зимогляд, Н. Кашкадамова, Л. Кияновська, Л. Корній, Н. Ревенко, В. Шульгіна та інші) та педагогіки (Н. Гуральник, Т. Завадська, З. Йовенко, О. Реброва та інші). Разом з тим проблема формування виконавської культури майбутніх учителів музики на засадах українського фортепіанного мистецтва вивчена недостатньо.

Мета статті полягає в розкритті особливостей українського фортепіанного мистецтва та обґрунтуванні його позитивного впливу на процес формування виконавської культури майбутніх учителів музики.

У найширшому філософському трактуванні під культурою розуміють сукупність матеріальних і духовних надбань, втілених у результатах продуктивної діяльності, що виражають історично досягнутий рівень суспільства і людини, втілених у результатах продуктивної діяльності [7, с. 386]. В педагогічному аспекті широкого використання набули категорії: “культура особистості” – як узагальнена ознака змістового наповнення життєдіяльності суб’єкта, стилю та способу його життя (О. Рудницька); “естетична культура” – як інтегрована якість особистості, що є основою її здатності до сприймання та оцінки прекрасного і потворного, високого і низького, трагічного і комічного, а також до створення естетичних цінностей в житті і мистецтві (Л. Побережна); “художня культура” – як сукупність процесів і явищ духовної практичної діяльності, спрямованої на творення, розповсюдження, сприйняття творів мистецтва та матеріальних предметів, що мають естетичну цінність, та характеризує масові художні уподобання та смаки того чи іншого суспільства (О. Рудницька); “музична культура” – як високий рівень оволодіння людиною системою музичних знань, музичною діяльністю, як ступінь розвитку музичної свідомості та поведінки особистості, як сформованість музично-естетичного смаку і творчих потреб (Р. Тельчарова).

Важливою складовою музичної культури майбутніх учителів музики є виконавська культура. Даний феномен є одним із показників досконалої виконавської підготовки студентів вищих закладів освіти і передбачає не лише досягнення високого рівня техніки виконання, а й музично-естетичний, професійно-творчий та духовний розвиток особистості. На думку О. Андрейко виконавська культура скрипаля є особистісним інтегровано-динамічним утворенням, що виражає його здатність до пізнавальної, оцінно-інтерпретаторської, творчої і комунікативної діяльності в галуззі скрипкового мистецтва, охоплюючи системну сукупність індивідуально-особистісних властивостей та художньо-перетворювальних й технологічних умінь, спрямованих на організацію індивідуалізованого й разом з тим соціально обґрунтованого тлумачення художніх образів, їх трансляцію у суспільному середовищі [1, с. 104-105].

Л. Гусейнова зазначає, що виконавська культура передбачає не тільки досягнення авторського задуму та створення власної виконавської концепції, а й знаходження та вдосконалення засобів її реалізації [3, с. 82].

На важливості інтерпретаційної діяльності у виконавській культурі робить акцент Н. Згурська. Дослідниця висловлює думку, що музично-виконавська культура, віддзеркалюючи особистість інтерпретатора, є мірою

його духовного, професійного розвитку, ступенем розкриття індивідуальності виконавця відповідно до об'єктивної основи (композиторського твору) під час інтерпретаторської діяльності [4].

Таким чином, на підставі вищевисловлених наукових положень, вважаємо, що *виконавська культура майбутнього вчителя музики – це інтегрована професійно-особистісна властивість, яка характеризує високий рівень оволодіння мистецькими знаннями, музично-виконавськими вміннями, педагогічними компетенціями, що виражається в здатності до художньо обґрунтованої та педагогічно доцільної інтерпретації змісту музичного твору та забезпечує в умовах виконавсько-педагогічної діяльності особистісне професійно-творче зростання.*

Структуру виконавської культури майбутнього вчителя музики складають такі взаємодіючі компоненти: *мотиваційно-потребовий*, до складу якого увійшли інтерес до виконавської діяльності, потреба у самовираженні в процесі виконавської діяльності та характер ставлення до майбутньої професії; *когнітивно-інформаційний*, що містить музично-історичні та музично-теоретичні знання, поінформованість щодо музично-виконавського репертуару, а також знання вікових особливостей музичного сприймання; *операційно-технологічний*, що характеризується рівнем розвитку музично-виконавських та інтерпретаційно-аналітичних умінь, здатністю до художньо-педагогічної комунікації; *творчо-діяльнісний*, що включає у себе досвід самостійної музично-пошукової діяльності, ціннісні орієнтації у сфері музики, а також творчі здібності [5].

Ефективним та унікальним засобом формування якостей особистості є мистецтво. Мистецтво як одна із форм суспільної свідомості, специфічний вид практично-духовного освоєння світу є поліфункціональним явищем, що виконує комунікативну, просвітницьку, пізнавальну, сугестивну, виховну та гедоністичну функції [8, с. 227]. Музичне мистецтво є наймогутнішим чинником впливу на духовний розвиток особистості. Музика як “мистецтво інтонаційного змісту” (Б. Асаф'єв) є художнім відображенням дійсності у звучанні, у виконанні.

Особливою властивістю українського музичного мистецтва є глибоке тяжіння до народності. Специфічним змістом української музики мистецтвознавці називають “надчутливість, рефлексійність, ліризацію світу” (Л. Корній), лірично-отеПЛену, інтимно-побутову інтонацію образного строю (І. Ляшенко), елеґійно-замрійливу експресивність (Л. Архімович) тощо. Дослідниця Л. Побережна вважає, що потужний естетико-виховний потенціал української музики криється у високій духовності та гуманістичній спрямованості її художніх образів; у використанні широкої палітри національно-стильового та жанрового формотворення з опорою професійної музики на фольклорні джерела [6, с. 12].

В результаті ретроспективного огляду розвитку українського фортепіанного мистецтва було з'ясовано, що даний феномен є культурно-історичним явищем, що ґрунтується на досягненнях та взаємовпливах виконавської, педагогічної та творчої діяльності. Українське фортепіанне мистецтво винятковим чином впливає на особистість майбутнього вчителя музики на ментально-генетичному рівні. Таким чином, один із аспектів розвитку українського фортепіанного мистецтва розкривається в періодизації та провідних тенденціях розвитку, а саме:

– перший період (початок – перша половина XIX століття) розвитку фортепіанного мистецтва в Україні відзначається аматорським, домашнім рівнем музикування;

– другий період (друга половинна XIX століття) знаменний становленням вітчизняної композиторської школи в освітньому просторі України;

– третій період (кінець XIX – перша чверть XX століття) вирізняється професіоналізацією всіх жанрово-стильових та виконавсько-педагогічних процесів у розвитку українського фортепіанного мистецтва;

– четвертий період (1940-50-і рр.) виокремлюється збільшенням популярності вітчизняної фортепіанної музики, виконавства та музичної освіти на міжнародних теренах;

– п'ятий період (1960-80-і рр.) характеризується переважанням постмодерністських стилів в українській фортепіанній школі з яскраво вираженими фольклорними традиціями;

– шостий період (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.) у розвитку фортепіанного мистецтва відзначається небувалим розквітом концертної діяльності вітчизняних піаністів як на теренах України, так і за її межами.

Представлена періодизація та провідні тенденції становлення і розвитку вітчизняного фортепіанного мистецтва можуть слугувати основою для віднайдення надійних орієнтирів щодо вдосконалення виконавської підготовки майбутніх учителів музики, зокрема формування високого ступеня виконавської культури студентів-піаністів.

Сутність виконавської складової українського фортепіанного мистецтва полягає в розкритті інтерпретаційно-виконавських засад, які властиві українській фортепіанній школі. Українську фортепіанну школу розуміємо як суспільно-культурний феномен, що характеризує цілісну систему виховання музиканта-виконавця, яка ґрунтується на національних традиціях, реалізується на основі загальних освітньо-виховних принципів і спеціальних методико-технологічних прийомів та виражається в естетично обґрунтованій інтерпретації художньо-образного змісту музичних творів. Вважаємо, що в українській фортепіанній школі сформувалися такі інтерпретаційно-виконавські засади, як:

– глибока зосередженість і сконцентрованість на художньо-образному змісті виконуваного музичного твору;

– лірико-інтелектуальний, глибоко-психологічний, емоційно-експресивний виконавський стиль артистів;

– опанування методичними принципами гри на фортепіано та удосконалення технологічних прийомів на основі особистісно гуманістичних переконань шляхом розвитку індивідуально-неповторних рис піаніста-виконавця;

– особлива уважність та виваженість у підходах до вивчення жанрово-стильових ознак певного композиторського “письма”;

– врахування новітніх світових тенденцій у виконавському мистецтві.

Використання вищезначених інтерпретаційно-виконавських засад української фортепіанної школи в процесі виконавської діяльності майбутніх учителів музики сприяє віднайденню ними доцільних і точних виконавських орієнтирів щодо створення виразної інтерпретації вітчизняних фортепіанних творів.

Зміст освітньої складової українського фортепіанного мистецтва складають принципи навчання гри на фортепіано майбутніх учителів музики на засадах української музично-освітньої практики. Принципи навчання – основні вихідні вимоги до організації навчального процесу [2]. Принципи фортепіанного навчання у вітчизняних вищих закладах освіти мають певні особливості і відрізняються від положень фортепіанної підготовки піаніста-виконавця національного професійного музичного навчального закладу. Зокрема, завдання фортепіанної підготовки педагога-музиканта полягають у спрямуванні його діяльності на певну вікову аудиторію з одночасним вербальним поясненням чи постановкою конкретних завдань перед слухачами-учнями.

Відомими творчими особистостями, з іменами яких пов’язаний розвиток української фортепіанної педагогіки є В. Барвінський, Г. Беклемішев, П. Луценко, К. Михайлов, Г. Нейгауз, В. Пухальський, М. Тутковський, А. Янкелевич та багато інших. На підставі вивчення цінного багатолітнього досвіду видатних українських піаністів-педагогів, вважаємо, що українська фортепіанна педагогіка – це освітньо-виховна система підготовки піаністів до виконавської, педагогічної й просвітницької діяльності, що склалася на основі методичних принципів вітчизняних педагогів-музикантів і передбачає технічний, інтелектуальний, індивідуально-творчий розвиток особистості на національних засадах. Визначено основні принципи навчання гри на фортепіано майбутніх учителів музики на засадах української музично-освітньої практики. Серед них:

– принцип особистісно зорієнтованого підходу, який передбачає

розкриття неповторних індивідуальних якостей студента в процесі навчання гри на фортепіано;

– принцип інтелектуально-творчого підходу щодо вирішення складних технічних і художніх завдань в навчально-виховному процесі;

– принцип опанування навичками виконавської та вербальної інтерпретації творів на засадах українського фортепіанного мистецтва;

– принцип спрямованості виконавської інтерпретації на певну вікову аудиторію слухачів;

– принцип стимулювання творчого самовираження у процесі відтворення художніх образів вітчизняної фортепіанної музики.

Таким чином, впровадження в процесі виконавської діяльності майбутніх учителів музики принципів фортепіанного навчання на засадах української музично-освітньої практики вітчизняних піаністів-педагогів зумовлює передачу емоційно-образного змісту фортепіанних творів у найбільш доступній і довершеній формі слухачам-учням у школі.

Висновки. Українське фортепіанне мистецтво є унікальним і специфічним засобом формування у майбутніх педагогів-піаністів виконавської культури, оскільки він винятковим чином впливає на особистість майбутнього вчителя музики на ментально-генетичному рівні. Узагальнюючи викладене, можна стверджувати про взаємозумовленість широкого пропагування творчості українських композиторів, реалізації інтерпретаційно-виконавських засад української фортепіанної школи, опори на принципи та освітньо-виховні ідеї українських педагогів-музикантів з одного боку, та досягнення високого рівня виконавської культури студентів вищих музично-педагогічних закладів з другого.

Використана література:

1. *Андрейко О. І.* Виконавська культура скрипаля : [монографія] / О. І. Андрейко. – Л. : Галицька видавнича спілка, 2013. – 298 с.
2. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. *Гусейнова Л. В.* Формування готовності майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія і методика музичного навчання” / Л. В. Гусейнова. – Ніжин, 2005. – 20 с.
4. *Згурська Н. М.* Формування музично-виконавської культури майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика музичного навчання” / Н. М. Згурська. – К., 2001. – 20 с.
5. *Михалюк А. М.* Формування виконавської культури майбутніх учителів музики засобами українського фортепіанного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика музичного навчання” / А. М. Михалюк. – К., 2014. – 20 с.
6. *Побережна Л. Л.* Розвиток естетичної культури студентів музично-педагогічних факультетів засобами української музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика музичного навчання” / Л. Л. Побережна. – К., 2001. – 20 с.
7. *Філософський словник соціальних термінів* / [за заг. ред. В. П. Андрущенка]. – 3-ге вид., доповн. – Х. : “Р.И.Ф.”, 2005. – 675 с.

8. Философский энциклопедический словарь / [редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

References:

1. *Andrejko O. I. Vykonavs`ka kul`tura skrypala : [monografia] / O. I. Andrejko. – L. : Galyc`ka vydavnycha spilka, 2013. – 298 s.*
2. *Goncharenko S. U. Ukrayins`kyj pedagogichnyj slovnyk / S. U. Goncharenko. – K. : Lybid`, 1997. – 376 s.*
3. *Gusejnova L. V. Formuvannya gotovnosti majbutnix uchyteliv muzyky do instrumental`no-vykonavs`koyi diyal`nosti : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : specz. 13.00.02 “Teoriya i metodyka muzychnogo navchannya” / L. V. Gusejnova. – Nizhyn, 2005. – 20 s.*
4. *Zhurs`ka N. M. Formuvannya muzychno-vykonavs`koyi kul`tury majbutn`ogo vchytelya : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : specz. 13.00.02 “Teoriya ta metodyka muzychnogo navchannya” / N. M. Zhurs`ka. – K., 2001. – 20 s.*
5. *Myhaliuk A. M. Formuvannya vykonavs`koyi kul`tury majbutnix uchyteliv muzyky zasobamy ukrayins`kogo fortepiannogo mystecztva : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : specz. 13.00.02 “Teoriya ta metodyka muzychnogo navchannya” / A. M. Myhaliuk. – K., 2014. – 20 s.*
6. *Poberezhna L. L. Rozvytok estetychnoyi kul`tury studentiv muzychno-pedagogichnyx fakul`tetiv zasobamy ukrayins`koyi muzyky : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : specz. 13.00.02 “Teoriya ta metodyka muzychnogo navchannya” / L. L. Poberezhna. – K., 2001. – 20 s.*
7. *Filosofs`kyj slovnyk social`nyx terminiv / [za zag. red. V. P. Andrushenka]. – 3-ge vyd., dopovn. – X. : “R.Y.F.”, 2005. – 675 s.*
8. *Fylosofs`kyj encyklopedycheskyj slovar` / [redkol. : S. S. Averyncev, Э. А. Arab-Ogly, L. F. Yl'ychev y dr.]. – 2-e yzd. – M. : Sov. encyklopedyya, 1989. – 815 s.*

МИХАЛЮК А. М. Значимость украинского фортепианного искусства как средства формирования исполнительской культуры будущих учителей музыки.

Статья посвящена актуальной проблеме формирования исполнительской культуры в музыкально-инструментальной подготовке будущих учителей музыки. Раскрывается содержание исполнительской культуры будущих учителей музыки и подается структурная характеристика отмеченного феномена. Освещаются особенности украинского фортепианного искусства как культурно-исторического явления, сущность которого выражается в периодизации становления и развития фортепианного искусства в Украине, отображается в интерпретационно-исполнительских принципах отечественной фортепианной школы, отражается в образовательно-воспитательных принципах учебы игры на фортепиано на принципах украинской музыкально-образовательной практики. Обоснована важность украинского фортепианного искусства в процессе формирования исполнительской культуры будущих учителей

Ключевые слова: культура, исполнительская культура, будущие учителя музыки, искусство, украинское фортепианное искусство.

MIKHALIUK A. M. Significance of Ukrainian piano art as a means of formation of performing culture of the future teachers of music.

The article is devoted to the problem of forming performing culture in music and instrumental training of future music teachers. The content of future performing culture music teachers and structural characteristics supplied appointed phenomenon. Specific features of Ukrainian piano art as a cultural and historical phenomenon, the essence of which is expressed in the formation and development of periodization piano art in Ukraine is reflected in the principles of interpretation and performance of national piano school, is reflected in education and educational principles of learning to play the piano on the basis of Ukrainian musical education practice. Proved the importance of Ukrainian piano art in the formation of future performing culture music teachers.

Key words: culture, performing culture, future teachers of music, art, Ukrainian piano art.